

Knjizi je priložen obiman popis izvora i literature te kazalo osoba.

Po mišljenju stručnjaka, to je dosad najinformativnija znanstveno pisana knjiga o tri jasenovačka logora. Ona iz temelja ruši mit o Jasenovcu kao mjestu planiranih masovnih ubojstava temeljenih na nacionalnoj mržnji i daje objektivnu sliku utemeljenu na arhivskoj građi.

Ivana Klinčić

Sheila E. McGinn, *The Jesus Movement and the World of the Early Church* [Isusov pokret i svijet Pracrkve], Minneapolis: Anselm Academic, 2014., 393 str.

Knjiga Sheile McGinn, *The Jesus Movement and the World of the Early Church* predstavlja znakovitu sintezu i interpretaciju najranijih pokreta u kršćanstvu i u Crkvi. Knjiga pronosi jasan akademski glas: prvenstveno je namijenjena studentima na različitim stupnjevima obrazovanja na raznovrsnim fakultetima te može poslužiti kao koristan priručnik. Dakle, namijenjena je studentima pa i drugim nestručnim čitateljima »koji bi željeli naučiti nešto više o autorima i izvornim slušateljima novozavjetnih tekstova kroz prizmu grčko-rimskog svijeta u kojemu su živjeli« (str. 13).

Potonje je važno obilježje u odnosu na druge znanstvene spise iz istog povijesnog razdoblja. To je rad s čvrstim, jasnim, objektivnim ciljem te je sistematiziran, pedagoški gledano, na izvrstan način. Svako poglavlje, a ima ih ukupno jedanaest, detaljno i precizno opisuje razvoj kršćanstva od desetljeća do desetljeća počevši s likom Isusa Krista i Njegovim svijetom (od 21. do 30. godine) sve do Crkve u Trajanovim vremenima (od 111. do 120. godine). Poglavlja su sastavljena na edukativan način i didaktičkim pristupom s dodatcima

Sažetak, Pitanja za ponavljanje gradiva i Pitanja za raspravu. Time se omogućuje studentima teologije, Svetoga pisma, povijesti Crkve ili povijesti religija rekapitulacija naučenog gradiva i rad na različitim vježbama razumijevanja, asimilacije i analize.

Sažetak svakoga poglavlja sastoji se od preciznog i jasnog pregleda svih osnovnih pojmova. Dijelovi naslovljeni *Pitanja za ponavljanje gradiva* sadržavaju između pet i osam pitanja vezanih uz obrađeno poglavlje. Takva struktura otvara mogućnost za izvanredno korisno vježbanje radi usvajanje znanja. Ti dijelovi knjige također daju učiteljima djelotvorno i vrijedno sredstvo poučavanja, primjerice dobro strukturirana pitanja za ispite. Ostvarivši izvrsnu selekciju i klasifikaciju, Sheila McGinn odradila je velik posao. U dijelu *Pitanja za raspravu* nalazi se niz općih pitanja (tri–četiri po poglavlju) o određenim problematičnim dvojabama i temama pogodnim za raspravu i analizu, što može uroditi vrijednim, dinamičnim raspravama među studentima.

Nadalje, naglašavamo vrijednost tog didaktičkog djela zbog različitih dopuna na kraju knjige, očigledno uvrštenih zato da posluže kao gradivo za podučavanje i učenje. Prve dvije dopune su kompilacija i produbljivanje dviju tema koje su detaljno razrađivane u više poglavlja. Prva dopuna »Pavao i njegova teologija« (str. 311–318) usredotočuje se na Pavlovu teologiju, a druga dopuna 2. *Logion–Quelle* (str. 319–321) kratko se osvrće na današnji znanstveni nauk o Q–izvoru, tj. aproksimaciji geneze novozavjetnih tekstova. Po našem sudu, te dvije dopune, s obzirom na to da je autorica mogla odabrati i druge teme jednako relevantne i vrijedne pozornosti, služe studentima kao model za produbljivanje istraživanja i tematsku kompilaciju.

Isto tako, smatramo da je treća dopuna »Pojmovnik« (str. 322–332) korisna za postizanje daljnjih akademskih ciljeva. Naravno, riječ je o katalogu važnih termina koji se nalaze u radu i koje se tu kratko definiraju ili komentiraju. Veliku važnost ima didaktički kontekst u četvrtoj dopuni »Važne osobe iz epohe Drugog zavjeta« (str. 333–342). Tu su ponudeni koncizni životopisi glavnih protagonista iz navedenog povijesnog razdoblja, a u svakom se nalaze biblijski citati s referencama koje se odnose na svaki lik i svakog protagonista.

Za kraj, nakon navedenih dopuna slijede, kao uostalom u gotovo svim knjigama, bibliografija i kazalo. Nadalje, tu nalazimo potvrdu o želji autorice da njezino djelo posluži kao priručnik i sredstvo poučavanja. Primjerice *Select Bibliography* (»Odabrana bibliografija«, str. 343–357) sastoji se od bibliografskih i internetskih izvora za sljedeća područja: *Primary Source Materials* (»Materijali primarnih izvora«, str. 343), *Collections and Series* (»Sabrana djela i nizovi«, str. 344), *Basic Research Tools* (»Osnovni znanstveni instrumentarij za istraživanje«, str. 345), *Important Journals, Periodicals and Series* (»Važni časopisi, periodične publikacije i nizovi«, str. 345–347), *Commentary Series* (»Nizovi pisanih članaka«, str. 347–348), *Dictionaries and Reference Works* (»Rječnici i priručnici«, str. 348–349), *Introductory Surveys and Topical Studies* (»Uvodni pregledi i suvremeni studiji«, str. 349–356) i *Online Resources* (»Internetski izvori«, str. 357). Riječ je o iscrpnoj bibliografskoj kompilaciji koja služi kao izvrsno sredstvo poučavanja i predstavlja veliku vrijednost za čitatelje kojima je namijenjena te ponovno potvrđuje da je knjiga prvenstveno sažeta i pristupačna studija jednog svijeta u kojem su bujali kršćanstvo i novozavjetna književnost. Kao primarni izvor može se dopuniti dubinskim

studijama, primjerice vrijednim *Uvodom u Novi zavjet* (Wilkenhauser-Schmid, Koster, Harington, Vielhauser i dr.). Djelo autorice McGinn predstavlja prvu aproksimaciju novozavjetne kritike za velik raspon čitatelja.

Djela citirana u različitim poglavljima dostatna su i korisna. Naravno, postoje i važne specijalizirane bibliografije, časopisi, nizovi, kritička izdanja, sinopse, leksikoni, rječnici itd., koji nisu uvršteni, no oni nisu bitni za postizanje ciljeva djela Sheile McGinn. Međutim, ustanovili smo da nedostaju reference koje se odnose upravo na proučavanje povijesnog razdoblja. Najvažnije, štoviše apsolutno neophodno je, bez sumnje, djelo Schürera *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi*, koje je prevedeno na engleski jezik, a koje su priredili i dopunili Vermes, Millar i drugi, te doprinos klasičnih djela Leipoldta i Grundmanna (*Umwelt des Urchristentums*) i Reickea (*Neutesamentliche Zeitgeschichte*). Navedena djela relevantna su akademske studije koje bi čitatelji trebali dobro poznavati.

Općenito govoreći, bibliografski dio i kritički instrumentarij savršeno su ažurirani i prikazani simetrički među novijim djelima, a i starijima, no oni su bez veće važnosti. Jedan je nevažan detalj to da dajemo prednost referenci na NA28, umjesto na prethodno izdanje, jer je raširenije. Konačno, zbog važnosti u današnje vrijeme, želim istaknuti da su iscrpni internetski izvori neprocjenjiva pomoć čitatelju jer omogućavaju jednostavan pristup velikomu broju različitih izvora koji omogućuju dubinsko proučavanje.

Kao što smo istaknuli, briljantno djelo Sheile McGinn značajno je osobito zbog didaktičkog i pedagoškog potencijala, što je jedna od glavnih karakteristika pa i odrednica toga djela. No ipak, domet djela je daleko veći. Ono prvenstveno predstavlja nastojanje

nje za sintezom jedne složene etape u povijesti iz koje je nastala izvjesna religija — kršćanstvo — a koje je temeljno za razumijevanje ljudske civilizacije pa i karakteristike našega svijeta. Svim čitateljima, bez obzira na akademske interese, znanstvene ili osobne, omogućava se svjež novi pristup k razumijevanju razloga i okolnosti pod kojima je nastalo kršćanstvo i Crkva, kao i njihov razvoj. Ovo djelo može se usporediti s klasičnim studijama Conzelmana (*Die Geschichte des Urchristentums*) i osobito Brucea (*New Testament History*).

Trebalo bi napomenuti još neke kvalitete, primjerice homogenost te vrlo dobrodošao i jedinstven stil pisanja, koji se pojavio među rastućim brojem djela ostvarenih suradnjom više stručnjaka. Nadalje, svi su argumenti oblikovani koherentno i logički. Paralele su izbjegnute vrlo čvrstom strukturom, no, iako su sva poglavlja poredana po desetljećima, autorica se zabavlja raspodjelom raznih podpoglavljja (o povijesti, društvu, književnosti itd.) što joj otvara nove mogućnosti objedinjavanja tema. Čitateljima se pruža užitak i ugodno čitanje u svakom trenutku. Također se nudi zadovoljavajući odabir i raspodjela grafikona i slika, kao i jednostavan kritički instrumentarij koji je istovremeno rigorozan.

Nadalje, u usporedbi sa sličnim djelima koja se bave istim povijesnim razdobljem, to djelo je specifično. Primjerice, naslovi poglavlja i podpoglavljja su točni, a ponegdje čak i genijalni, kao što vidimo u šestom poglavlju (str. 158–182) koje govori o razdoblju od 61. do 70. godine, gdje je opisan na divan način onaj kritičan povijesni trenutak za Isusove sljedbenike vezan uz Prvi židovski rat, razaranje Jeruzalema, prva mučeništva, progone širom cijeloga carstva, kao i pogubljenja velikih vođa (Jakova, Petra, i Pavla), a naslovljen je primjereno *Ferment and Fire* («Kvasac i vatra»). Drugo obilježje toga djela

jest da naglašava ulogu i vodstvo žena u ranom kršćanstvu, što je bjelodana činjenica o kojoj se obično ne govori u drugim studijama. Sheila McGinn posvećuje posebnu brigu i pozornost u čitavom djelu, a i u dodatnom poglavlju, monografiji Lidije iz Tijatire (str. 127–129). Valja također napomenuti da je uvod knjige precizan (str. 21–24) utoliko što u grafikonu na različitim mjestima sažimlje »popis činjenica kojima navodi izričite tvrdnje protivne određenim prihvaćenim pretpostavkama u mašti puka o pokretu kojeg nazivamo (anakronistički) ranim kršćanstvom« (str. 21). Time je obuhvaćena bit toga djela i sve ono što se u njemu detaljno razrađuje.

Konačno, knjiga je vrlo pomno oblikovana u svim aspektima te ima mnogo vrlina, a malo slabosti, ukoliko ih uopće ima. To izvanredno djelo može biti korisno kao priručnik i kao uvod u povijest Crkve, no s jasnim akademskim i didaktičkim naglaskom. Savršeno izvršava svoj primarni cilj, a to je približavanje svijetu u kojem je nastao Isusov pokret (*the Jesus Movement*) i prva Crkva. Ne preostaje nam drugo nego čestitati dr. Sheili E. McGinn na tom izvrsnom djelu te ga svesrdno preporučiti.

José Gómez Galán